

Centrumkvarteret, Gnesta

Konsekvensbeskrivning 2024-12-06

CENTRUMKVARTERET GNESTA – KONSEKVENSBESKRIVNING

Beställare

Gnesta kommun

Konsult

WSP Samhällsbyggnad

WSP Sverige AB
121 88 Stockholm-Globen
Besök: Arenavägen 7
Tel: +46 10 722 50 00
Org nr: 556057-4880

www.wsp.com

Datum

2024-12-06

Uppdragsnamn

Centrumkvarteret Gnesta - Kulturmiljöutredning

Uppdragsnummer

10368497

Författare

Anna-Clara Ramström, bebyggelseantikvarie
Sakkunnig kulturvärden (KUL 2)
anna-clara.ramstrom@wsp.com

Granskare

Johanna Bergmark, bebyggelseantikvarie
Sakkunnig kulturvärden (KUL 2)

INNEHÅLL

Inledning	4
Metod	5
Förutsättningar	6
Föreslagen åtgärd	8
Vystudie	10
Konsekvenser för kulturmiljön	14

INLEDNING

Uppdrag & syfte

WSP har fått i uppdrag av Gnesta kommun att analysera de kulturhistoriska värdena kring Centrumkvarteret och den gamla magasin stomten. Utredningsområdet omfattar även angränsande kvarter och område som analyserats för att sätta de aktuella fastigheterna i en rumslig och kulturhistorisk kontext.

Denna rapport utgör del 2 och är en konsekvensbeskrivning av förslaget på detaljplanens följder för kulturhistoriska värden och dess känslighet. Andra aspekter vägs inte in i denna bedömning. Konsekvensbeskrivningen har tagit utgångspunkt i den kulturmiljöutredning som WSP tidigare tagit fram för samma fastigheter, daterad 2023-04-19. I utredningen klarläggs platsens kulturhistoriska värden och känslighet för förändring. Där finns även rekommendationer med råd för hur fastigheterna kan utvecklas och förvaltas för att säkerställa att de kulturhistoriska värdena inte tar skada i samband med planarbetet, vilka legat till grund för planarbetet.

Arbetsprocess

Det aktuella planförslaget har utarbetats med en kulturmiljöutredning som kunskapsunderlag. Under arbetets gång har WSP bistått med antikvarisk kompetens som deltagit vid möten.

Röd streckad linje visar ungefärligt planområde

Konsekvensbedömning riksintressen

Riksintressen för kulturmiljövården är sammanhängande kulturmiljöer av stor betydelse ur ett nationellt perspektiv. Det är områden som pekats ut av Länsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet gemensamt. För riksintresseområden för kulturmiljövården gäller att de ska skyddas mot åtgärder som kan innebära påtaglig skada på kulturmiljön. Till varje område (riksintresseanspråk) som pekats ut som riksintresse för kulturmiljövård finns en riksintressebeskrivning, som redogör för anspråket. Det är den delen av anspråken som regleras enligt lag (Miljöbalken 3 kap 6 §).

Om länsstyrelsen bedömer att en åtgärd kan medföra påtaglig skada på riksintresset bör länsstyrelsen så tidigt som möjligt ange hur åtgärden riskerar att inte tillgodose riksintresset. Därigenom skapas förutsättningar för att åtgärden ska kunna justeras under planeringsprocessen och att påtaglig skada undvikas. Vid bedömning av förändring inom eller i anslutning till riksintresse för kulturmiljövården är det möjligheten att förstå och uppleva det riksintressanta kulturhistoriska sammanhang som ligger till grund för utpekandet centralt. Detta handlar om möjligheten att läsa och uppleva miljön.

Riksintressena består av flera olika uttryck i form av objekt, karaktärsdrag, strukturer, funktioner och samband som gör den riksintressanta berättelsen läsbar. Om dessa uttryck förändras påverkas även möjligheten att uppleva och förstå riksintresset. Vid bedömning av en åtgärds konsekvenser och skada på kulturmiljön är det påverkan på de riksintressanta uttrycken som är avgörande.

I konsekvensbedömningen utgår WSP från Riksantikvarieämbetets *Handbok för kulturmiljövårdens riksintressen* (2014). Ett av handbokens centrala avsnitt belyser kulturmiljöns läsbarhet, det vill säga hur väl miljön fortsättningsvis kommer att karaktäriseras av eller återspegla det riksintressanta sammanhang som ligger till grund för utpekandet. I denna bedömning är utgångspunkter påverkan på miljön som helhet samt påverkan på enskilda objekt som har betydelse för den riksintressanta kulturmiljöns läsbarhet. Relevanta frågor för bedömningen har varit:

- 1. Vad försvinner och vad tillkommer?
- 2. Är påverkan visuell eller funktionell?
- 3. Är påverkan direkt eller indirekt?
- 4. Är påverkan tillfällig eller bestående?
- 5. Hur påverkas miljöns värden?

Bedömningen vilar även på en känslighetsanalys i vilken WSP utgått från risken att de kulturhistoriska värdena kan förstöras eller minska vid föreslagna förändringar eller tillägg, samt utifrån kulturmiljöns möjlighet att ta emot nya inslag utan att dess kulturhistoriska karaktär eller värde förändras. Grunden i analysen är de värdebärande uttrycken, strukturerna och sambanden som är särskilt nödvändiga för företeelsens helhet och relevans. Känslighetsanalysen för Vapensmeden 1 och Väpnaren 6 går att läsa i WSP:s kulturmiljöutredning daterad 2023-04-19.

	← Förändring →						
Områdets värden kommer att:	Förädlas	Förökas	Förstärkas	Förbli oförändrade	Försvagas	Förvanskas	försvinna
Innebörd	Förbättring			Ingen påverkan	Skada	Risk för påtaglig skada	
Förhållningssätt	Inspirera Berika			Hänsyn Bruka varsamt	Hindra – Lindra Minimera skadan	Ej tillåtet Undvika skadan	

Bedömning enligt Riksantikvarieämbetets handbok avseende förändringens påverkan på riksintresse för kulturmiljövården.

FÖRUTSÄTTNINGAR

Planområde

Planområdet är beläget i Gnesta. Planområdet omfattar fastigheterna Gnesta 36:11 med Centrumkvarteret, en del av Gnesta 4:1 kring godsmagasinet samt fastigheten Gnesta 38:19, en del av en park.

Kulturhistoriska värden och lagskydd

- Riksintresset för kulturmiljövården *Gnesta [D44]* (*Frustuna Kattnäs*) som regleras i Miljöbalkens 3 kap.
- Planområdet ingår genom godsmagasinet och Guldsmedshuset också i det område som utgör det särskilt värdefulla området som pekats ut i utredningen *"Kulturmiljöanalys Gnesta tätort - Med riksintresset Gnesta D 44"* WSP 2023-06-07. Bebyggelseområdena har sådana värden som motsvarar 8 kap 13 § i Plan och Bygglagen

Befintlig bebyggelse inom planområdet utgör av centrumbebyggelse samt godsmagasin kopplat till järnvägen. Godsmagasinet ligger inom den markering som illustrerar riksintresset för kulturmiljövårdens uttryck, resterande del av planområdet omges av detta område.

Riksintresset Gnesta [D44]

Riksintresset syftar till att värna och lyfta fram Gnestas historia som stationssamhälle från 1850-talet till modern tid. Det innebär att de fysiska uttrycken för Gnestas koppling till järnvägen och utveckling som tätort med handel, transport och bostäder från denna tid behöver bevaras och vara fortsatt tydligt avläsbara som tongivande i stadsbilden. Riksintressets motivering och uttryck är sparsamma. Skalan på stadsmiljön omfattas till exempel inte.

Planområdets koppling till riksintresset

Med utgångspunkt i länsstyrelsens värderings och uttryckstext, WSP:s tidigare kulturmiljöanalys för Gnesta tätort, det fördjupade kunskapsunderlaget för riksintresset Gnesta samt ytterligare underlag som tagits fram av Sörmlands museum, Södermanlands länsstyrelse och WSP har följande tema tagits fram; *"Plan med stadsmässiga drag med bebyggelsen vänd mot järnvägen och bostadsbebyggelse från järnvägens första tid till decennierna kring sekelskiftet."* samt *"Bakom detta ett område med småskalig oregelbunden bebyggelse från samhällets första tid"*.

Planområdet som utgörs av en mindre tomt i söder, Centrumkvarteret och godsmagasinet har värdebärande uttryck som ingår i, samt angränsar till *"Plan med stadsmässiga drag med bebyggelsen vänd mot järnvägen och bostadsbebyggelse från järnvägens första tid till decennierna kring sekelskiftet."*

På platsen framgår att det är dels den historiska butiks- och bostadsbebyggelsen i kringliggande kvarter, dels järnvägsmiljön med ingående bebyggelse som är de viktigaste uttrycken att förhålla sig till. Med detta sagt är även vyer från andra delar av riksintresset eller utifrån riksintresset viktiga att förhålla sig till.

I riksintressefördjupningen specificeras även en tidsgräns för vilken bebyggelse som omfattas av riksintresset, specifikt gäller det bebyggelse uppförd mellan ca 1850 – ca 1940. Den enda byggnaden i planområdet som ligger innanför riksintressets geografiska gräns är godsmagasinet som är uppfört ca 1950 och alltså utanför den tidsperiod som omfattas av riksintresset. Godsmagasinet, som ur kulturhistorisk synpunkt är ett särskilt välbevarat exempel på järnvägsarkitektur under 1900-talet utgör dock ett starkt stödjande uttryck för riksintresset som är viktigt för upplevelsen av den historiska järnvägsmiljön. Att järnvägsmiljön är fortsatt läsbar är avgörande för förståelsen av stationssamhällets historiska utveckling.

Bärande uttryck för riksintresset på tema "Plan med stadsmässiga drag med bebyggelsen vänd mot järnvägen och bostadsbebyggelse från järnvägens första tid till decennierna kring sekelskiftet." med koppling till planområdet:

- Gatusträckningarna Östra och Västra Storgatan, Stenstagatan, Dagagatan, Tingshusgatan, samt torgbildning vid Stora torget. Stadsmässig bebyggelsestruktur med byggnader utmed en huvudgata (Storgatan/Stenstagatan).
- Flerbostadshus från ca 1870-1910 med handel och verksamhet i bottenplan utmed Östra Storgatan och Dagagatan. Byggnader om 2-3 våningsplan med en representativ stenstadskaraktär som bildar stadsfront mot järnvägen. Varierade arkitekturstilar som jugend, nationalromantik och nyklassicism.
- Stationsbyggnad i nationalromantisk stil från 1907.
- Bostads- och verksamhetsbebyggelse av blandad karaktär från ca 1870-1910 utmed Stenstagatan. Byggnader i form av både flerbostadshus och villor med trädgårdar och ekonomibyggnader/uthus mot gatan. Fasadmaterial i puts och trä. Bebyggelse placerad i linje med gatan vilket skapar tydligt avgränsade gaturum.
- Övergripande bebyggelsesstruktur med funktionsseparering med järnväg- och industrimiljöer norr om Storgatan och handel och bostäder i huvudsak söder om Storgatan.
- Stora torget med funktion som handelsplats.
- Järnvägen och dess tillhörande byggnader och strukturer som lokstallar, godsmagasin, banmästarbostad och vattenhäst.

Stödjande uttryck för riksintresset på tema "Plan med stadsmässiga drag med bebyggelsen vänd mot järnvägen och bostadsbebyggelse från järnvägens första tid till decennierna kring sekelskiftet." med koppling till planområdet:

- Stadsmässig bebyggelse/centrumbebyggelse med butiker och verksamhet i bottenplan från ca 1900-50-tal vid Stora torget, Dagagatan, Torggatan och utmed Västra Storgatan.
- Järnvägsrelaterad bebyggelse som är uppförd efter 1940 men bidrar starkt till järnvägsmiljöns läsbarhet.

Gnesta [D 44] (Frustuna-Kattnäs sn)

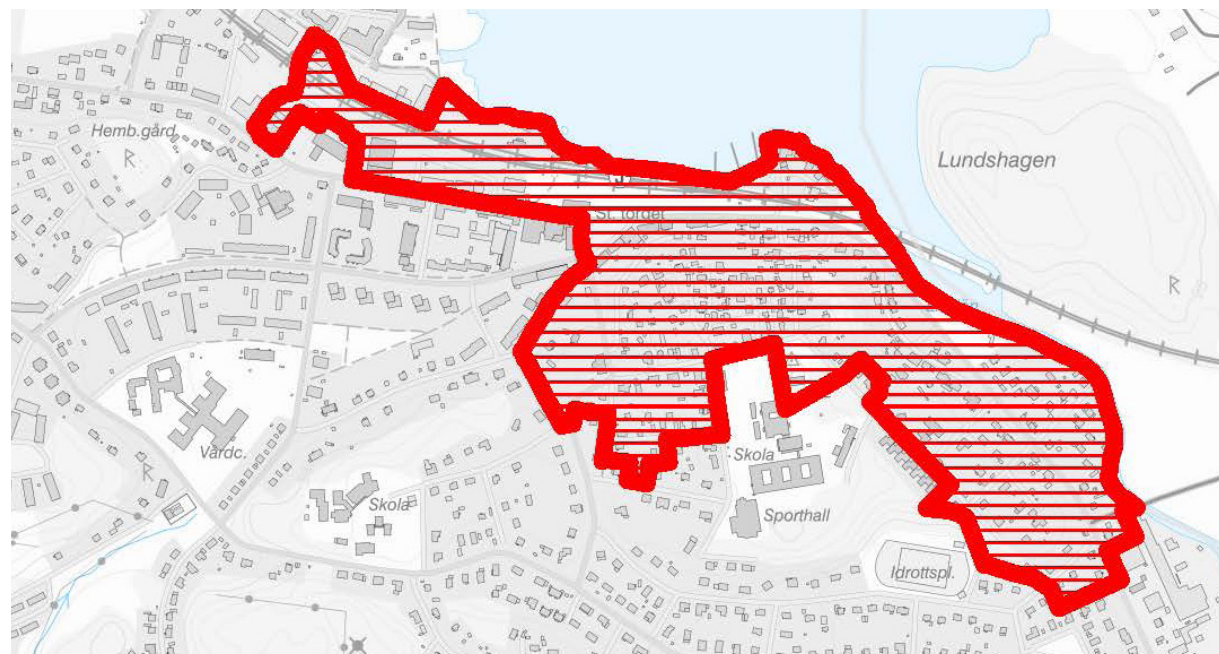
Motivering:

Stationssamhälle från västra stambanans tillkomst, med stadsmässig bebyggelse som speglar järnvägsortens framväxt från 1857 till modern tid.

Uttryck för riksintresset:

Plan med stadsmässiga drag med bebyggelsen vänd mot järnvägen och bostadsbebyggelse från järnvägens första tid till decennierna kring sekelskiftet. Bakom detta ett område med småskalig oregelbunden bebyggelse från samhällets första tid.

Källa: Karta och text från länsstyrelsen Södermanland.

FÖRESLAGEN ÅTGÄRD

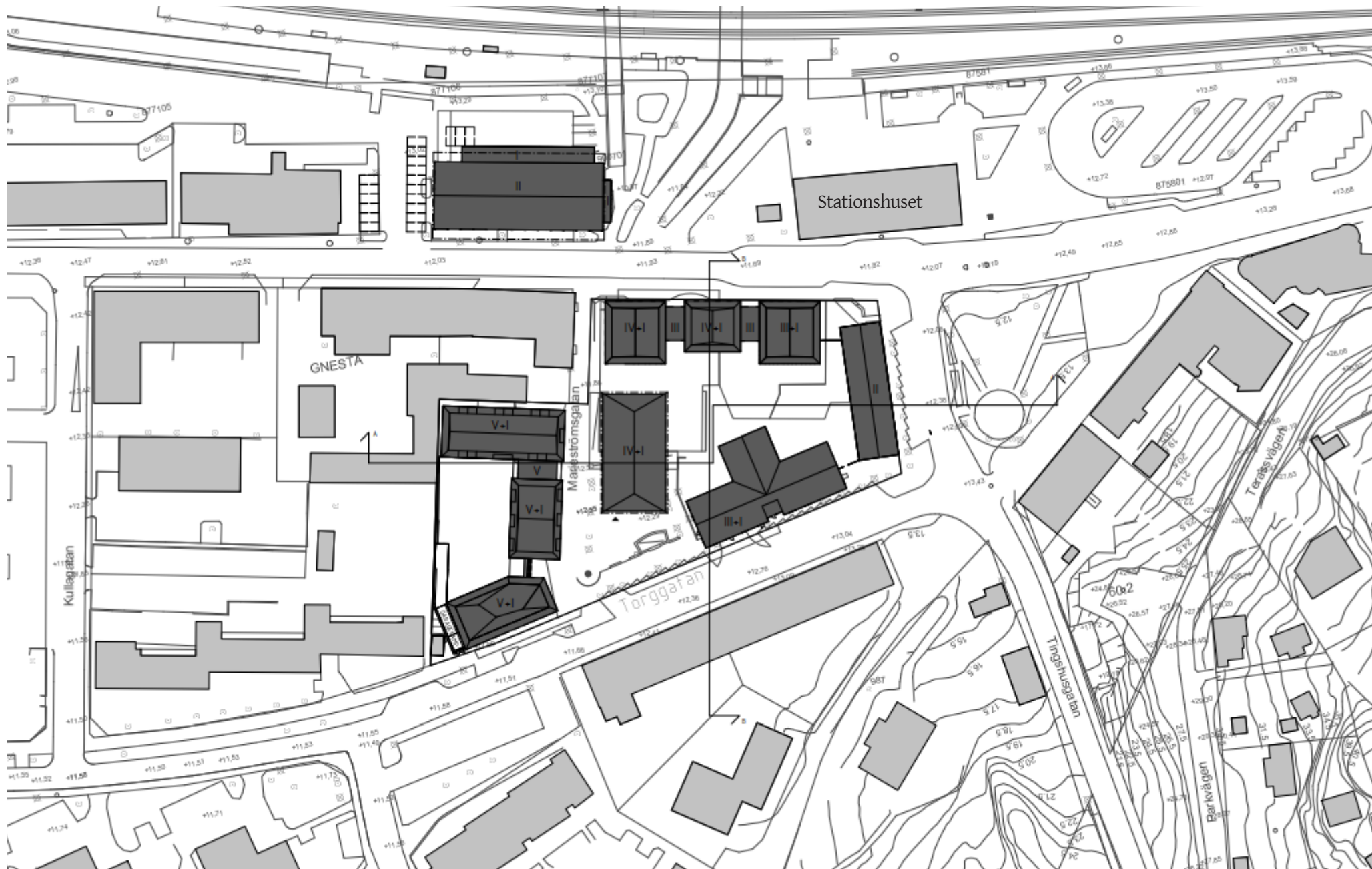
Syftet med detaljplanen är enligt planbeskrivningen:

”Detaljplanen syftar till en centrumomvandling för att stärka Gnestas stadskärna och möjliggöra utökat innehåll med bostäder och handel. Den nya strukturen ansluter till platsens karaktär och skala och inordnas i bebyggelsemiljön och riksintresset för kulturmiljö.

Planförslaget möjliggör ca 110 nya bostäder med lokaler i bottenplan. Guldsmedshuset bevaras och fortsätter inrymma bostäder. Lokaler i bottenplan ska inrymmas för att bidra till centrumkärnans liv och rörelse. För att möjliggöra planen krävs rivning av övriga byggnader och omlokalisering av Coop-butiken.

Detaljplanen syftar också till att säkerställa parkeringsbehovet i centrum till nya bostäder och nya och befintliga verksamheter. Torggatan ingår i projektet för att anpassas till ny bebyggelse och få en ökad centrumkaraktär. ”

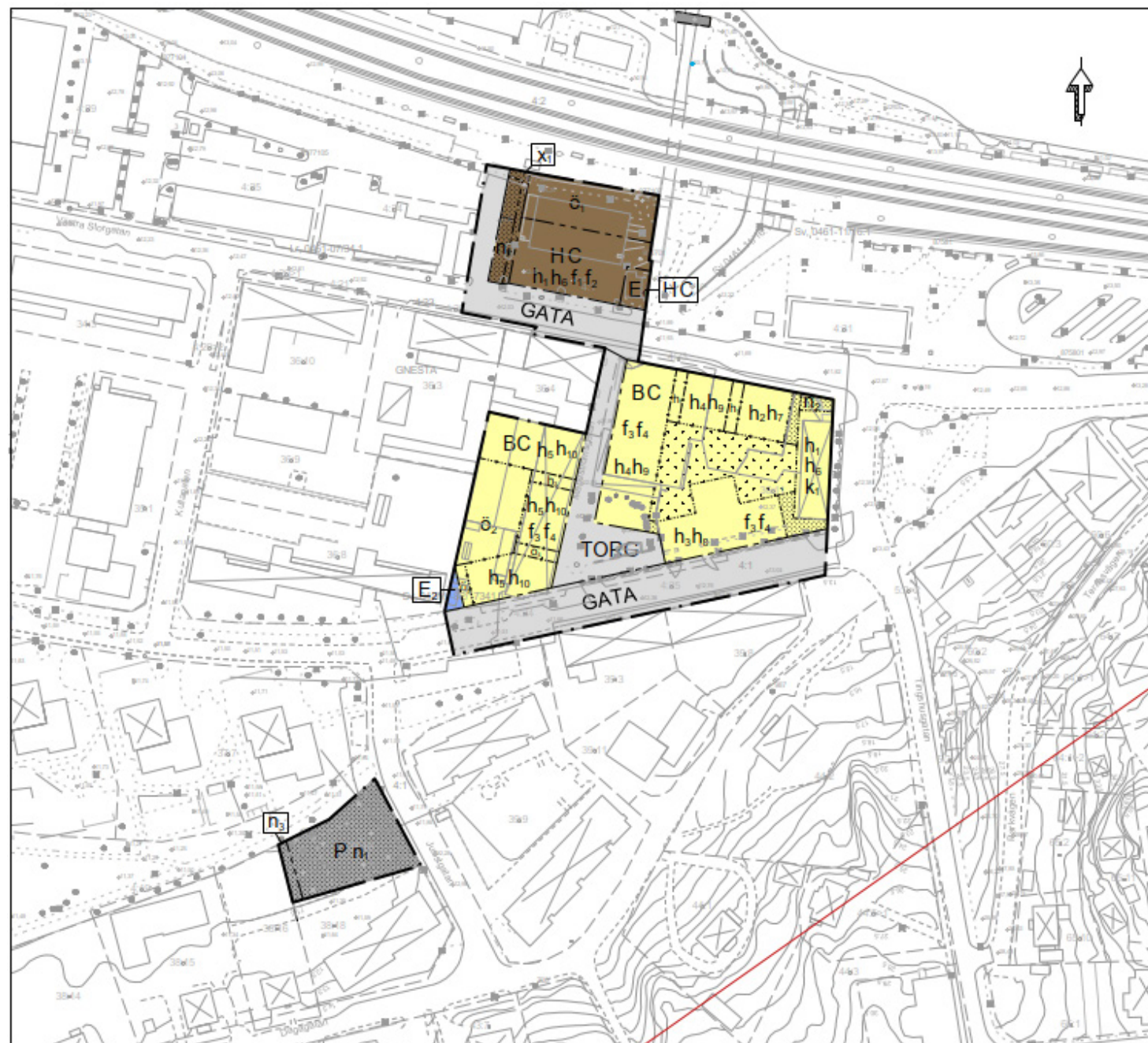
Observera att bedömningar i detta dokument är gjord på plankarta framtagen den 30 september 2024. Om ändringar i planen är gjorda efter att denna bedömning har levererats, den 6 dec 2024, har dessa ändringar inte vägts in i planen. Planbeskrivning samt gestaltungsprogram har inte delgivits WSP varför dessa delar av planen inte kunnat vägas in i bedömningen av planens följder för kulturmiljön.

trumkvarter! GNESTA Kommun Underlag till detaljplan FÖRHANDSKOPIA Underlag till kulturmiljö konsekvensbeskrivning 2024 09 23

kod

Illustration av Kod arkitekter 2024-09-23

Följande gäller inom områden med nedanstående beteckningar. Endast angiven användning och utformning är tillåten.

— · — · — · —	Planområdesgräns
- - - - -	Användningsgräns
- - - - -	Egenskapsgräns
— + —	Sekundär egenskapsgräns
- - - + - - - + - - -	Kombinerad egenskapsgräns

Allmän plats

GATA	Gata
TORG	Torg

B	Bostäder
C	Centrum
E ₁	Pumpstation
E ₂	Transformatorstation
H	Detailhandel
P	Parkering

Begränsning av ~~markens~~ utnyttjande

	Marken får inte förses med byggnad.
	Marken får endast förses med komplementbyggnad och annan anläggning än byggnad
δ_1	Marken får endast förses med lastkaj med maximal byggnadsarea om 40 kv m
δ_2	Marken får endast förses med upphöjt gårdsbjälklag till en maximal höjd av 1,5 meter. Övan gårdsbjälklaget får växthus, cykel- och trädgårdsförråd placeras med maximal byggnadsarea om 10 % av egendomsområdet.
δ_3	Marken får endast förses med garageinfart

h ₁	Högsta nockhöjd är 23 meter över angivet nollplan.
h ₂	Högsta nockhöjd är 29.5 meter över angivet nollplan.
h ₃	Högsta byggnadshöjd är 20 meter över angivet nollplan
h ₄	Högsta bvanadshöjd är 24 meter över angivet nollplan.

n_1	Parkering för bil och cykel
n_1	Parkering
n_2	Växtbädd ska finnas
n_3	Dike ska finnas.

x_1	Markreservat för allmännyttig gångtrafik
-------	--

f ₁	Fasad ska vara stående träpanel i röd kudd
f ₂	Tak ska vara röda takpannor
f ₃	Fasad ska vara av puts eller trä
f ₄	Fasad ska vara av puts eller trä
f ₅	Färgläggning av fasad, sockel och sockelväning ska vara i röda och gula nyanser som går ton i ton. Färgpalett finns i gestaltungsbeilage

~~k₁ Varisamhet vid förändring av byggnad. Förändringar ska anpassas till befintlig byggnads karaktärsdrag: Byggnadens volym och proportioner och fasad i luss outs.~~

~~Begränsning av markens utnyttjande~~

Ö. Marken får endast förses med trappa och ramp

h_1	Högsta nockhöjd är 23 meter över angivet nollplan.
h_2	Högsta nockhöjd är 275 meter över angivet nollplan.
h_3	Högsta nockhöjd är 29,5 meter över angivet nollplan.
h_4	Högsta nockhöjd är 31 meter över angivet nollplan.
h_5	Högsta nockhöjd är 33,5 meter över angivet nollplan.
h_7	Högsta byggnadshöjd är 23 meter över angivet nollplan.
h_8	Högsta byggnadshöjd är 26 meter över angivet nollplan.
h_{10}	Högsta byggnadshöjd är 29,5 meter över angivet nollplan.

Utformning

Sockelväning och entrepartier ska utformas med särskild omsorg av material och detaljer. Sockelväning ska markeras tydligt i fasadutformningen.

Fasader ska uppföras utan synliga elementskarvar.

Frontespis får uppföras till en maximal längd om 8,1 meter och en sammanlagd längs av 1/2 av takets längd mot gata och gård.

Byggnadsfasad mot gata ska uppföras i annan kulör och/eller material än angränsande byggnad.

Trapphus mot gata ska utformas med entré mot både gata och gård.

Takcupor får uppföras till en maximal längd om 5 meter och till en sammanlagd längs av maximalt 1/3 av takets längd mot gata och 1/2 av takets längd mot gård.

Genomförandetiden för allmän platsmark är 15 år och börjar gälla det datum detaljplanen får laga kraft.

Genomförandetiden för kvartersmark är 15 år och börjar gälla när Gnesta vattenverk är anslutet till ledningar för bortledning av ytvatten ur sjön Klämningen och vattenverket är taget i bruk.

VYSTUDIE

För att utreda planens påverkan på stadsmiljön har en vystudie genomförts. Här redovisas tre vyer som fotomontage med föreslagen ny bebyggelse i befintligt stadslandskap. Vyerna är utvalda som särskilt viktiga ur kulturmiljösynpunkt.

Vy 1. Från Stortorget

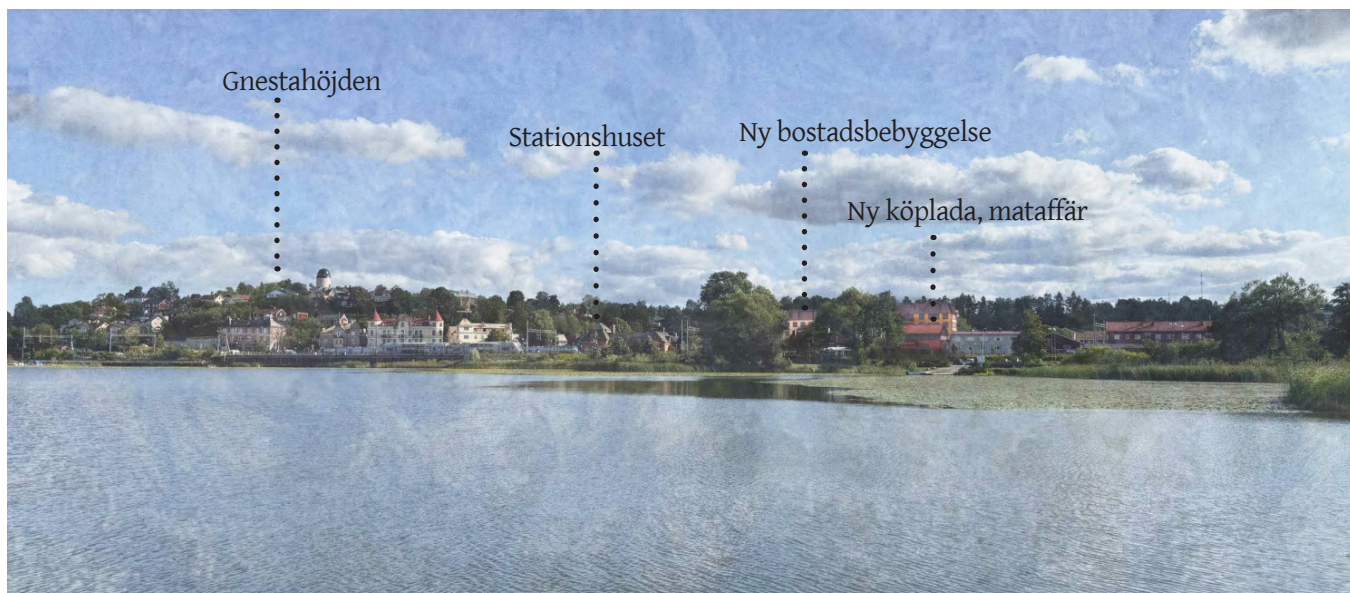
Från Stortorget framträder den nya bebyggelsen tydligt. I illustrationen är Guldsmidshuset inte rivet. Denna vy kan komma att präglas ytterligare av moderna byggnader om det rivs och ersätts.

Vy 2. Harsprånget.

Harsprånget är en av de viktigaste stråken sett till riksintressets motiv och uttryck. I det historiska taklandskapet framträder nya former och volymer tydligt. Inga uttryck för riksintresset skymms härifrån men vyn störs påtagligt av det moderna inslaget.

Vy 3. Siluett från sjön

Gnestas siluett präglas av Gnestahöjden med dess bebyggelse, den påkostade sekelskiftsbebyggelsen precis nedanför samt en mycket låg bebyggelse i väster med stationshuset som en av de högsta byggnaderna. Montaget visar att merparten av den nya bebyggelsen idag döljs bakom vegetation. Det är dock viktigt att beakta att vegetation är föränderlig och att tillkommande byggnader kan komma att framträda tydligare under vinterhalvåret.

Vy 4. Västra Storgatan

Ett betydligt mer slutet stadsrum bildas längs med Västra Storgatan genom placeringen av den nya handelsbyggnaden och bostadsbebyggelse i Centrumkvarteret.

olika kulörer och gräng
trä/ mörk färg rödfärg
g/stenplattor

och sockelvåning går ton i ton och
v med en horisontell fris eller en
utning.

Illustration av Kod arkitekter 2024-09-23

ELEVATION LÄNGS VÄSTRA STORGATAN 1:800

ELEVATION LÄNGS TORGGATAN 1:800

Stationshuset

Sammanfattning utifrån Riksantikvarieämbetets metod för konsekvensbedömning

För att tydliggöra hur bedömningen av konsekvenser för kulturhistoriska värden i riksintresset redovisas här nedan de centrala frågor som riksantikvarieämbetets metod ställer samt svaren på dessa för aktuellt planförslag.

Vad försvinner och vad tillkommer?

Ett godsmagasin utaför tidigare planlagt område rivs. Befintlig centrumanläggning rivs. Den ursprungliga konsumbyggnaden får rivas. Byggnaden kallad Posthuset om fyra våningar rivs. Bostadsbebyggelse om fyra till fem våningar uppförs med den sjätte i vind. En ny köplada/matbutik uppförs. En del av en park med redan hårdgjord yta konverteras till parkeringsplats.

Är påverkan direkt eller indirekt?

Påverkan är direkt då planen innebär fysiska förändringar av kulturmiljön.

Är påverkan tillfällig eller bestående?

En given byggrätt är att betrakta som en permanent åtgärd

Är påverkan funktionell eller visuell?

Påverkan bedöms både funktionell och visuell. För riksintressets motiv och uttryck är påverkan endast visuell på grund av planområdets mycket framskjutna läge med nya volymer som visuellt påverkar det omgivande stadsrummet. Påverkan även funktionell då Centrumkvarteret konverteras till bostadskvarter med centrumändamål i bottenvåning, detta bedöms dock inte påverka riksintresset.

Vilka egenskaper påverkas?

Inga egenskaper kopplade direkt till riksintresset påverkas.

Stödjande uttryck tas bort, Godsmagasinet som berättar om stationssamhällets koppling till järnvägen, samt f.d. Konsumbyggnad som berättar om modern matvaruförsörjning.

Hur påverkas kulturmiljöns värden?

Värden som kopplar till motiv och uttryck för riksintresset förblir oförändrade.

KONSEKVENSER FÖR KULTURMILJÖN

Föreslagen detaljplan möjliggör rivning av samtlig befintlig bebyggelse inom planområdet samt nybyggnation av flerbostadshus i kvarteret och en ny handelsbyggnad. I planarbetet har det varit en utgångspunkt att bevara Guldsmedshuset, den första Konsumbyggnaden. Denna byggnad saknar dock rivningsförbud i plankartan vilket innebär att den kan rivas och det är den förutsättning som aktuell bedömning utgår ifrån.

Rivning

Godsmagasinet från 1950-talet bär höga kulturhistoriska värden och är en del av den historiska järnvägsmiljön som Gnesta utgör. Godsmagasinet är dessutom det sista som har kvar en ursprunglig utformning. Att riva denna innebär stor negativ påverkan för platsens kulturhistoriska värden då denna del av Gnestas historia blir påtagligt svårare att avläsa. Beslut om rivning av denna byggnad har varit en separat process men behöver ändå vägas in i helhetsbilden av denna detaljplans följder.

Den låga centrumbebyggelsen har sedan tidigare konstaterats vara så pass förändrad att den inte uppfyller kraven för att en särskilt värdefull byggnad. Rivningen av dessa innebär därför inte negativ påverkan på kulturmiljön i sig, även om det förändrar stadsmiljön. Centrumkvarteret har därmed potential för förändring.

Guldsmedshuset, tidigare Konsum, bedöms utgöra ett stödjande uttryck för riksintresset. Att riva denna innebär en utarmning av den kulturhistoriska miljön i centrala Gnesta som riksintresset omfattar och försvårande av läsbarheten av ortens historia. Detta innebär

negativ påverkan och effekt på kulturmiljön.

Skala och bebyggelsestruktur

Bebyggelsestrukturen i centrala Gnesta ändras på så sätt att en högre och större bebyggelse ersätter byggnader om främst en våning, med undantag för det s.k. Posthuset. Posthuset utgör idag den största byggnaden i centrum om fyra våningar. Volymerna som ersätter denna byggnad kommer att bli fem våningar höga medan takfot, med den sjätte våningen förklädd till i vind.

Gnesta har en mycket liten stadskärna. Centrumkvarteret utgör en stor del av denna lilla stadskärna i ett mycket exponerat och framträdande läge. Hur denna tomt förändras påverkar därför oundvikligen Gnestas historiska centrum i mycket stor utsträckning vilket gör det till en utmanande tomt att hantera. Att uppföra nya högre och större byggnader i detta läge kommer oundvikligen att prägla platsen och påverka dess identitet som historiskt stationssamhälle.

Exploateringsgraden som föreslås i planen avviker från omkringliggande stadsmiljö med småskalig bebyggelse. Den totala volymverkan bedöms kunna bli dominerande i stadsrummet och där med påverka den omkringliggande kulturhistoriska stadsbilden negativt. Den värdefulla tornförsedda sekelskifteshusen i väster sett till volym och skala är mycket viktiga för stadsbilden och bör fortsatt ha en framträdande roll. Ny bebyggelse kan komma att konkurrera med denna då planförslaget innebär en skalförskjutning både gällande höjd och byggnadsstorlek i den historiska kärnan av Gnesta.

Stationshuset behöver ses som kärnan i stationssamhällets planstruktur och utgångspunkten för den stadsmässiga planeringen och bebyggelsestrukturen. Det innebär att det är särskilt viktigt att förhålla sig till denna vid förändring i stadsrummet. Stationshuset behöver utrymme för att upplevas och förstås i sin historiska roll för hela Gnesta. Föreslagen ny bebyggelse är tydligt nedtrappad med störst antal våningar i sydväst, och lägst antal om fyra våningar närmast stationshuset, den fjärde inklädd som vind. Den nya byggnaden som eventuellt ersätter Guldsmedshuset tillåts som samma volym, om två våningar med traditionellt sadeltak. Anpassningen i höjd är viktig då kontrasten i planområdets ordöstra del är påtagligt mindre i mötet med riksintressets uttryck, främst stationshuset.

Den nya byggnaden för matbutik uppförs med form inspirerad av äldre godsmagasin som en anpassning till miljön och platsens historiska användning. Byggnadens form och riktning med takåsen längs med Västra storgatan är också en anpassning till kulturmiljön omkring.

Visuell påverkan

Vystudien visar att ny bebyggelse blir särskilt framträdande i vyn från Harsprånget, längs med Västra Storgatan och från Stortorget. Den nya bebyggelsen skymmer inte några viktiga samband utpekade i riksintresset, men den stör delvis upplevelsen då moderna inslag tar plats i den historiska miljön. Gatubilden blir tätare och ändras lokalt. Föreslagen ny bebyggelse kommer på grund av sitt centrala läge oundvikligen prägla stadsmiljön visuellt i centrala Gnesta.

Placeringen av den nya byggnaden för mataffär skapar ett tätare mer slutet stadsrum. Denna effekt förstärks av de nya högre volymerna längs med Västra Storgatan närmre stationshuset. Siktlinjer påverkas inte av denna placering.

Utformning

Illustrationer från Kod arkitekter visar en ambition att anpassa ny bebyggelse till sin omgivning i vissa delar. Färgpaletten som använts för fasader ansluter väl till omkringliggande stadsmiljö och det kan även de putsade fasaderna göra förutsatt att de utförs på ett omsorgsfullt sätt. Den vertikala riktningen i fönstersättningen kan även ses som ett led i detta, så även markeringen av sockelvåningar och takfot, dessa anpassningar bidrar till att göra den nya bebyggelsen så icke iögonfallande som möjligt.

Takformer regleras inte i plankartan. I illustrationerna är taken delvis traditionella med sadeltak. Flera tak har en form som närmast associerar mer till storstadsbebyggelse. Takkuporna har en kubisk form som inte kan härledas till ett formspråk som finns i omgivningen och delvis ger ett industriellt intryck. Det vore positivt att reglera takformerna tydligare i planbestämmelser för att skapa förutsägbarhet i vad som kommer byggas och hur det påverkar kulturmiljön.

Planbestämmelser

Varsamhetsbestämmelsen för den ursprungliga konsumbyggnaden, Guldsmedshuset, bedöms inte tillräckligt tydlig för att i praktiken få någon verkan. Denna bör omformuleras. Byggnaden behöver även få en bestämmelse om rivningsförbud om värdet ska kunna skyddas. Vidare har samma byggrätt även ett utformningsbestämmelse. Bestämmelsen f syftar till att styra utformningen av en ny byggnad i händelse av rivning, medan bestämmelsen k syftar till att skydda byggnadens och områdets kulturhistoriska värden och karaktärsdrag vid bevarande, även om den i dagsläget inte bedöms göra det. Att ha båda dessa bestämmelser framstår som motstridigt då planen inte tagit ställning till vad som ska ske på platsen.

Planen reglerar höjd men inte våningsantal vilket skapar en viss oförutsägbarhet i fasadutformningen. Utformningsbestämmelserna hänvisar till gestaltungsprogrammet. Att ett gestaltungsprogram finns är positivt för förutsägbarheten av vad som kan komma att bli byggt enligt planen. Gestaltungsprogrammet har dock inte varit ett underlag som delgivits för denna konsekvensbeskrivning. Bestämmelsen om att fasadfärg och/eller material ska avvika från intilliggande kan skapa en mer omväxlande och variationsrikt gatuum. Takkupor tillåts vara 5 m breda men regleras inte ytterligare. Takvinklar och takformer regleras inte i planen. Taklandskapet är en viktig del av arkitekturen och särskilt i vyn från Harsprånget. Det vore positivt om detta reglerades i planen till takformer som redan förekommer i miljön. Utformningsbestämmelserna bedöms i övrigt skapa tillräckliga förutsättningar för en lämplig utformning vilket får hanteras i bygglövs-skede.

Stödjande uttryck för riksintresset

Guldsmedshuset representerar stadsmässig utveckling under tidigt 1900-tal som lokalen för den första formen av en modern matbutik, Konsum. Byggnaden har ett formspråk i funktionalism som inte återfinns i övrig centrumbebyggelse som omfattas av riksintressets uttryck. Planen har för avsikt att skydda byggnadens karaktär genom en varsamhetsbestämmelse men inte mot rivning varför detta måste ses som en realistisk följd av planen. Att riva denna vore att utradera en viktig länk av Gnestas stadsutveckling och det innebär negativ påverkan på miljöns kulturhistoriska värde. Byggnaden bör betraktas som ett stödjande uttryck för riksintresset som stadsmässig centrumbebyggelse med butik och verksamhet från 1930/1940-talet.

Godsmagasinet, som ur kulturhistorisk synpunkt är ett särskilt välbevarat exempel på järnvägsarkitektur under 1900-talet utgör ett stödjande uttryck för riksintresset som är viktigt för upplevelsen av den historiska järnvägsmiljön. Att järnvägsmiljön är fortsatt läsbar är avgörande för förståelsen av stationssamhällets historiska utveckling. Att riva byggnaden innebär negativ påverkan på kulturmiljön.

Andra egenskaper som är viktiga för platsens kulturhistoriska värde som helhetsmiljö, till exempel småskalighet i stadskärnan, bebyggelsens siluett, bebyggelse från efter 1940-tal utgör inte uttryck för riksintresset. Därför kan stor negativ påverkan på riksintressets uttryck inte motiveras av föreslagen ändring.

Sammanvägd bedömning

På grund av planområdets läge och storlek i den småskaliga stadsmiljön har den oundvikligen stor betydelse för hur Gnesta kommer att upplevas och vilken identitet tätorten har.

Sammantaget kan konstateras att rivningen av posthuset och centrumkvarteret inte påverkar kulturhistoriska värden i större utsträckning även om det påverkar stadsbilden. Det gör däremot rivningen av godsmagasinet som innebär tydligt negativ påverkan på platsens kulturhistoriska värde och läsbarheten av den historiska järnvägsmiljön. Beslut om detta har varit en separat process från detaljplanen och rivningen har under denna process genomförts. Eventuell rivning av Guldsmedshuset, tidigare konsum, innebär en tydligt negativ påverkan på kulturmiljön.

Vidare kan konstateras att föreslagen exploateringsgrad inom planområdet förefaller överdimensionerad i det historiska stadsrummet och riskerar att leda till en skalförskjutning. Omkringliggande kulturmiljö påverkas visuellt och upplevelsemässigt då möjligheten till förståelse av platsens historia försvåras. De tornprydda sekelskifteshusen och järnvägsstationens ambitiösa tegelarkitektur ger centrala Gnesta dess speciella identitet. Föreslagen detaljplan riskerar att konkurrera med dessa vilket vore negativt för den lokala kulturmiljön i Gnesta.

Det bör göras ytterligare förtydliganden i plankartan för att säkert veta vilka följder planen kan komma att få, till exempel bevarande eller rivning av Guldsmedshuset, den ursprungliga Konsumbyggnaden och hur taklandskapet ska se ut. Om byggnaden inte rivs, men aktuell k-bestämmelse kvarstår, är bedömningen att f.d. konsumbyggnadens värden inte skyddas på ett adekvat sätt.

Planförslaget uppfyller inte sitt eget syfte då den inte inordnar sig i befintlig bebyggelsemiljös skala och karaktär. Den bedöms inte inordna sig fullt ut i riksintressets värden.

Planförslaget och dess följder bedöms innebära negativ påverkan på miljöns kulturhistoriska värde. Riksintresset utsätts för en visuell påverkan. Det bedöms dock inte innebära stor negativ påverkan på de kulturhistoriska värden som omfattas av riksintresset Gnesta.

Förslag för fortsatt planarbete

- Byggnaden som innehöll Konsum, idag kallad Guldsmedshuset bör beläggas med rivningsförbud.
- Varsamhetsbestämmelse för samma byggnad bör omformuleras. En lämplig formulering föreslås vara: "Byggnaden ska bevaras till sin form, takvinkel och fönstersättning. Fasaden ska vara slätputsad. Fönster i byggnadens övre våning ska vara trä utan spröjs motsvarande befintlig utformning och konstruktion."
- Minska den totala exploateringsgraden för att bättre ansluta till platsens karaktär och skala och för att bättre ansluta till riksintressets uttryck. Föreslagna byggnadskroppar är betydligt större än befintliga omkringliggande, och bretadare och boxigare i sina proportioner.
- Takformer och takkupor bör regleras planbestämmelser. Takformer, vinklar och proportioner som redan återfinns i miljön bör användas.

Kontakt

*Anna-Clara Ramström
anna-clara.ramstrom@wsp.com
T 010-721 07 26*

*Kulturmiljögruppen
WSP Sverige AB
Arenavägen 7
121 88 Stockholm-Globen
T 010-722 50 00*

WSP är ett av världens ledande analys- och teknikkonsulföretag. Kulturmiljökompetensen på WSP är bred, våra cirka 15 medarbetare finns över hela landet och har starka kompetenser som byggnadsantikvarier, arkitekturhistoriker, konstvetare, arkeologer och samhällsplanerare. Tillsammans ser vi till att WSP kan försörja myndigheter, allmänheten, företag, exploatörer och privatpersoner med tydliga underlag och utredningar, efter de senaste rönen inom kulturmiljöfältet.

www.wsp.com

